

BI7879 Obecná antropologie II

jaro 2020

Jak se kultury mění?

(Kultura a změna)

BI7879 Obecná antropologie II

jaro 2020

KULTURNÍ**ROZMANITOST****KULTURNÍ****UNIVERZÁLIE**

Kultura

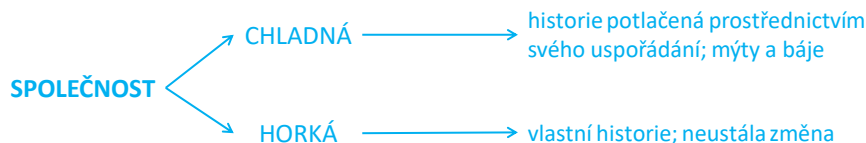
- kulturní rozmanitosti na úrovni idejí, sociokulturních regulativů a artefaktů
- všechny kultury mají určité znaky, které jsou společné všem (→ kulturní univerzálie)
- *Co je kultura?* → pojem složitý, přesně nedefinovatelný

„Kultura se skládá z explicitních a implicitních vzorů, osvojovaných a předávaných prostřednictvím symbolů, odvozených z chování a určujících chování, představující charakteristický výdobytek lidských skupin, včetně jejich ztělesnění v artefaktech. Základní jádro kultury se skládá z tradičních idejí, a zvláště hodnot, které jsou s nimi svázány. Kulturní systémy můžeme na jedné straně považovat za produkty chování a na straně druhé za podmiňující základy dalšího jednání.“

- kulturní univerzálie → jazyk, řeč a písmo, symbolická a hmotná kultura
- atributy kultury: (1) naučená, (2) sdílená, (3) založená na symbolech a znacích, (4) integrovaná, (5) historická

„Time and the Other“

- žádná kultura není imunní vůči změnám → v průběhu času se kultury vyvíjejí a proměňují → **kulturní změny**
- aliterární společnosti často **mimo čas**, imunní vůči Evropanům/Západu → absence kulturních prvků vzniklých kontaktem s Evropany, které byly považovány za příměs; ignorace kulturních změn

- **Johannes Fabian** (*1937) – lokalizace „druhého“ do jiného času → mocenský základ antropologie → předmětem zájmu je „divoch či primitiv, jenž je situován do jinočasu“
- **allochronismus** – odmítání současnosti pozorujícího a pozorovaného → odejmutím času „druhého“ a jeho umístění mimo něj vytváří hranici mezi antropologem a „druhým“, ze kterého se stává objekt a předmět zájmu → exotičnost, svědci minulosti

Proměny kultury a kulturní změna

- proměny a vývoj kultury v dlouhém časovém období se snaží postihnout **filozofie kultury a filozofie dějin** (O. Spengler, A. J. Toynbee)

Oswald Spengler

(1880-1936)

- světové dějiny představují vývoj na sobě nezávislých kultur, jež se rodí, žijí, stárnou a umírají
- *kultura x civilizace*; civilizace jako konečná, předsmrtelná fáze vývoje kultury, kdy se upřednostňuje kvantita nad kvalitou, kultura je strnulá a duchovně stará → zánik
- každá kultura má „duši“ projevující se vnější formou – apollinská (antická kultura), magická (arabská kultura) a faustovská (kultura Západu)

Der Untergang des Abendlandes (1918/1922)

Proměny kultury a kulturní změna

- kultura jako jev *sui generis*; kulturní vzor
- každá kultura je produktem vlastní historie a představuje unikátní soubor (gestalt), jemuž lze porozumět jedině prostřednictvím jemu vlastních hodnot
- kultura tvoří systém **kulturních vzorců**, které jsou integrovány kolem jedné **dominantní konfigurace**, která jí vtiskuje její jedinečnou a neopakovatelnou podobu („duši“)
- díky konfiguraci představuje každá kultura jedinečný integrovaný celek zahrnující své vlastní cíle, směry a motivy, kolem nichž se koncentrují a kterým jsou přizpůsobeny všechny stavební prvky kulturního systému

Ruth F. Benedict
(1887-1948)

dionýský vzor

apollinský vzor

paranoidní vzor

Kulturní změna

- vývoj každé kultury probíhá prostřednictvím kulturních změn → některé prvky se **vytrácejí**, jiné se **mění** a některé jsou **nahrazeny** novými → cílem je nalézt **prvotní kulturní prvky** a poté sledovat změny, ke kterým v průběhu času došlo → vývoj a proměna kultury

VNITŘNÍ (ENDOGENNÍ) KULTURNÍ ZMĚNY

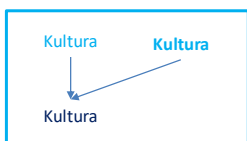
invence, inovace, reinterpretace, revitalizace

VNĚJŠÍ (EXOGENNÍ) KULTURNÍ ZMĚNY

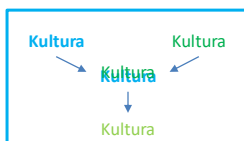
difuze, akulturace, asimilace

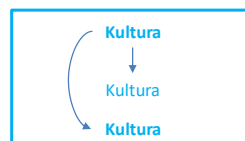
Typy kulturních změn

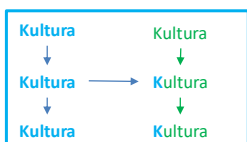
reinterpretace

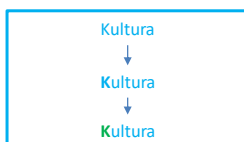
asimilace

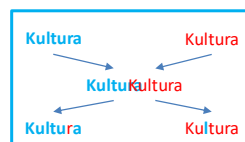
revitalizace

difuze

inovace

akulturace

Šíření kulturní změny

- kulturní změny jsou vždy procesem **difuze inovace** a lze je popsat jako **prosazování a šíření inovace** v kultuře a mezi kulturami
- **DIFUZE** – proces, jímž je v průběhu času inovace prostřednictvím určitých cest komunikována mezi příslušníky sociálního systému
- **INOVACE** – idea, postup či předmět, jež jsou chápány jako nové jedincem či skupinou, jež je přijímají za své
- inovace se šíří postupně a skupina ji nepřijme naráz; míra přijetí roste postupně až dosáhne kritické hranice, kdy lze inovaci považovat za prosazenou

inovátoři → ranní příjemci → raná většina → pozdní většina → opozdilci

- o přijetí inovace rozhoduje řada faktorů, zejména způsob, jakým je komunikována, a kultura, v níž se prosazuje; inovace může selhat

Endogenní kulturní změny

- kulturní změny uvnitř společnosti
- objevy a vynálezy jako zdroj největších kulturních změn
- ke kulturní změně však nutně nemusí docházet

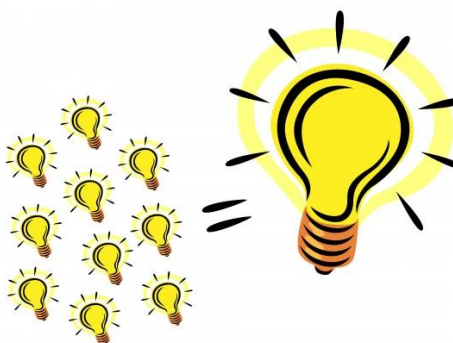
Ralph Linton (1893–1953)

- objev/nápad jako vědomost
- invence/novinky jako aplikovaná vědomost

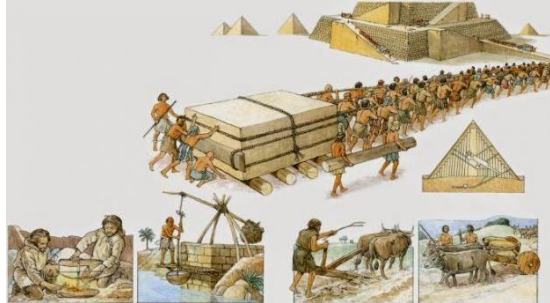
neuvědomělé invence/nápady

x

záměrné inovace

Neuvědomělé nápady/náhodná juxtapozice

- nastavení společnosti tak, aby umožnilo vznik nových nápadů
- neúmyslný vznik inovací (→ dětská hra)
- drobné nápady stály u vzniku velkých objevů a vynálezů
- nápady udržovány ve společnosti po dlouhou dobu, než dojde k „objevu“

Záměrná inovace

- záměrné pokusy vzniku nových předmětů a idejí s cílem pokrytí potřeb ve společnosti
- největší rozvoj během zemědělské a průmyslové revoluce
- schopnost vynalézat závisí na schopnostech jedince a na společenských podmínkách

Ašantové (Ašanti)

Region: Ghana, Afrika

Populace: 7 mil.

Prostředí: pobřežní subtropické klima

Tradiční způsob obživy: zemědělství, chov zvířat

Politické uspořádání: tradiční, polygamní matriarchální společnost tvořící kmenový svaz

Exogenní kulturní změny

- zdrojem kulturních změn je střetávání dvou a více společností/kultur
- prolínání kulturních prvků mezi sousedními kulturami/společnostmi

DIFUZE

AKULTURACE

GLOBALIZACE

Difuze

- proces, kdy jsou kulturní prvky odlišné společnosti začleňovány do společnosti, která nové prvky přijímá

Přímý kontakt

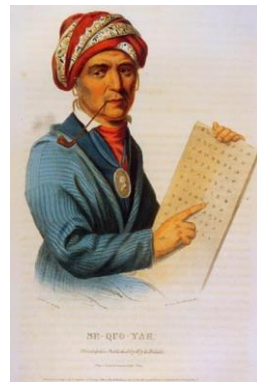
- vzájemný kontakt dvou a více kultur vedle sebe; vzájemné ovlivňování dvou sousedních společností
  - vznik a šíření papíru

Zprostředkovaný kontakt

- kulturní prvky jiné kultury jsou šířeny prostřednictvím třetí osoby (→ obchodníci)
  - šíření abecedy Féničany ve Středomoří

Stimulující difuze

- znalost určitých postupů stimuluje přijímající společnost k tomu, aby tyto postupy ve své kultuře objevila a vyrovnala se se stimulující kulturou
  - sylabické písmo indiánů Cherokee

Selektivní podstata difuze

- ne všechny kulturní prvky se difuzi šíří
- odmítání některých kulturních prvků
- některé kulturní prvky nejsou na první pohled zřetelné
- nejlépe se šíří materiální kultura, technologie nebo sport
- kulturní prvky nemateriální podstaty (ideje) se šíří velmi pozvolna a pomalu
- problémy s přenosem idejí, duchovních prvků a náboženství (→ konflikty)
- selektivní výběr některých kulturních prvků, jejich reinterpretace a modifikace

Akulturační

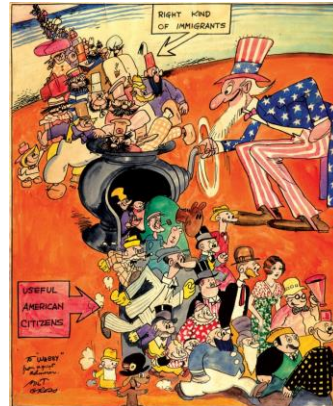
- stav, kdy kulturní změny ve společnosti jsou způsobené přímým intenzivním kontaktem s odlišnými kulturami/společnostmi
- jedná společnost, která je v kontaktu s jinými, je **mocnější a dominantnější**
- extenzivní kulturní výměna ve vztahu **nadřazený – podřízený**
- dominantní společnost často využívá při šíření kulturních prvků **sílu** (konkvista, kolonizace)
- akulturační probíhá i **nenásilnou formou** – přejímání některých výhodných prvků z dominantní společnosti:
  - technologie (np. GPS navigace, zemědělské inovace apod.)
  - chování (np. styl jednání, odívání, hudba, apod.)
  - ideje
- častá je snaha „podřadnější“ skupiny asimilovat, začlenit do dominantní kultury
- multikulturalismus

Akultura

- šíření euroamerické kultury, idejí a technologií → dominance, mocenské zájmy
- humanitární organizace a akultura imigrantů

Existují původní nedotčené kultury/společnosti?

- neexistují žádné původní a nedotčené kultury, žádná není imunní vůči změnám, každá kultura představuje stávající výsledek historického vývoje

Ralph Linton
(1893-1953)

One Hundred Per Cent American (1937)

Kauza Tasadajové

Existují původní kultury nedotčené „bílým“ mužem

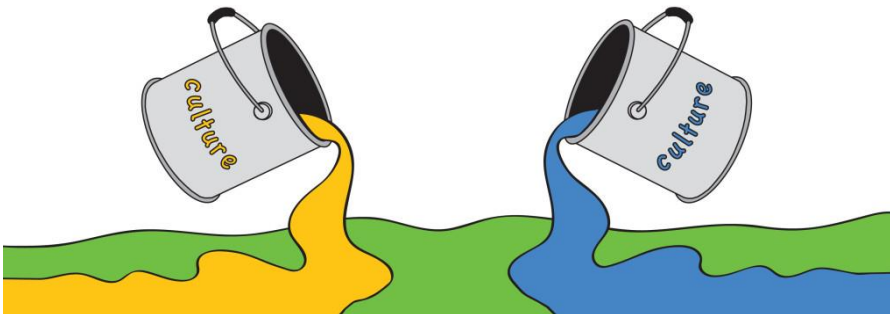
1971 Filipíny – izolovaná skupina 26 jedinců původních obyvatel

Manuel Elizalde (1917-1997)
PANAMIN

Kulturní změna

- v praxi se s čistými typy kulturních změn zpravidla nesetkáme, neboť jsou ovlivněny jak externími, tak i vnitřními faktory
- ne každá inovace, difuze, invence vede ke kulturní změně → společnost musí být nastavena tak, aby se případná změna ujala a předávala do dalších generací

Povstání, revolta, revoluce

- nejvýraznější a nejrychlejší kulturní změny
- vzpoury a povstání proti ustanovené autoritě a řádu
- často úspěšné povstání nevede ke kulturní změně

- co vede k povstání/revoluci?

- ztráta prestiže autority
- ohrožení ekonomického pokroku
- nerozhodnost vlády
- ztráta podpory

- povstání v industrializovaných zemích
- proč k revolucím dochází?
- víra a naděje rebelů v ideu, která je spojuje, a vůdce, kteří jsou schopni tuto ideu uvést v život

Globalizace

- vzniká „lidská společnost“
- nové formy lidského sdružování, které působí po celé planetě
- svět se stává jediným sociálním systémem, v němž jsou takřka všichni propojeni nejrozličnějšími vazbami a závisí jeden na druhém
- žádná společnost na Zemi již nežije úplně oddělená od ostatních
- základní problémy lidského života dnes nutně nabývají globálního charakteru

Globalizace

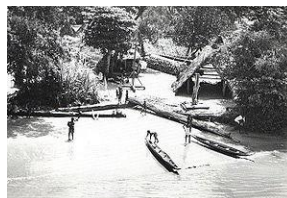
- od počátku 16. století
  - ideologicko – dobyvačná fáze
  - průmyslová fáze
  - ekonomická neoliberální fáze
- difuze kulturních prvků neznamená jejich začlenění v nezměněné verzi
- modifikace a reinterpretace kulturních prvků pod vlivem silné akulturace
- ✗ šíření nemocí (HIV, SARS, MERS), odlesňování, „otrocká“ práce, ekonomická a sociální nerovnost
- ✚ prodloužení délky života, šíření západního typu medicíny, nových objevů a vynálezů
- šíření původních idejí, hudby, umění lidskou migrací do nového prostředí, kde se uchytí nebo zaniknou

Etnogeneze – počátek nové kultury?

- globalizace stírá kulturní rozmanitost a kulturní znaky se stávají podobnými ve všech společnostech
- stále existují kulturní odlišnosti (jako důsledek násilných, přírodních událostí apod.) → vznikají nové kultury - **etnogeneze**

**Maroni
kultura Aluku**

Globalizace – antiglobalizace – alterglobalizace

- přirozený proces, při němž dochází k neustálému celosvětovému šíření volnotržního hospodářství, liberální zastupitelské demokracie a volné soutěži různých ekonomických a politických modelů → liberálně-demokratický kapitalismus jako světový názor (→ **globalizace**)
- nejedná se o přirozený proces, ale o mocenské prosazování určitého ekonomického a politického modelu (kapitalismu), v němž ti, co mají moc, z něj na úkor těch, co moc nemají, profitují → globalizace kapitalismu není přirozená, ale je výsledkem určitého mocenského uspořádání ve společnosti, a je tedy změnitelná či odvrátitelná (→ **antiglobalizace, antikapitalismus**)
- mezi těmito dvěma antagonistickými definicemi existuje třetí, sociálně demokratická → globalizace je neodvratitelný proces, ale jde o to jej polidštit a zhumanizovat; stoupenci z řad nevládních organizací (NGO) či odborů → "globalizace s lidskou tváří" (→ **alterglobalizace**)

„Another world is possible“ - alterglobalismus

- alterglobalistická hnutí bojují za globální spravedlnost (→ Global Justice Movement)
- boj proti „neoliberální kolonizaci světa“, „hegemonickým snahám nadnárodních institucí“, „diktátu globálního kapitalismu“, „uniformitě kultury“, „sociální a ekonomické nerovnosti“ ad.
- alterglobalisté tvoří různorodou mozaiku společenských skupin vycházející z jejich síťového a nadnárodního charakteru a jejich spojení s dalšími společenskými hnutími:
  - anarchismus
  - ekologická hnutí
  - protivojenská hnutí, pacifismus
  - kulturní a politická hnutí
  - levicová hnutí
  - feministická hnutí
  - místní/lokální hnutí
  - domorodá hnutí
- alterglobalistická hnutí zahrnují široké spektrum aktivit – od masové mobilizace (demonstrace lokální i zahraniční/globální) po shromáždění a diskuzní fóra o důležitých společenských, ekologických, hospodářských, ekonomických či politických záležitostech

„Another world is possible“ - alterglobalismus

- heterogenita alterglobalistických hnutí (vně i uvnitř) → boj „několika Davidů s jedním Goliášem“
- hnutí aktivní jak na lokální, tak i na globální scéně (→ např. *Giles Jaunes*)
- společným rysem většiny hnutí je boj proti globálnímu neoliberalismu, kapitalismu, korporacionismu, boj za lidská práva, ekonomickou spravedlnost, ochranu životního prostředí apod.

od upírání lidských práv v Palestině, přes ochranu přírodního prostředí v Amazonii, globální finanční krizi, válku v Sýrii až po společenské nepokoje v severní Africe

- vytváří se nový pohled na svět, tedy „jaký je, jakým má být i jakým způsobem se má změnit“

ALTERGLOBALISMUS

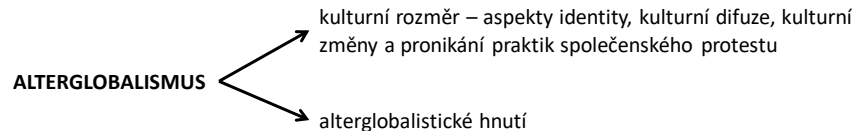
x

ANTIGLOBALISMUS

Antropologie alterglobalismu

- studium nových hnutí, vč. alterglobalistických, představuje jednu z forem společenských hnutí, která nacházíme v různých kulturách a společnostech
- studia společenských hnutí prakticky ve všech oborech zabývajících se společností a kulturou → různé přístupy, metody a otázky → interdisciplinární charakter
- antropologie se zprvu soustředila na studium společenských hnutí v mimoevropských kulturách → domorodá hnutí – cargo kulty, pejetismus
- nové politické, ekonomické, technologické kontexty → poststrukturalismus, postkoloniální studia, *writing culture*, kulturní studia

Janet Conway (*1963), Jeffrey Juris (*1971), David Graeber (*1961), Manon Boulianne, Gwyn Williams, Chris Knight (*1942)

Antropologie alterglobalismu

- antropologická alterglobalistická literatura má často angažovaný charakter → je psaná z pohledu (1) výzkumníka i (2) aktivního účastníka hnutí

David Graeber (*1961)

- jeho práce slouží nejen odborné veřejnosti, ale také samotným aktivistům (→ „řečník anarchistů i alterglobalistů“)
- ve své práci se odklání od antropologie jako „objektivní“ a „odstup udržující“ vědy → antropologie je určena pro to, aby „působila bez pravidel“, resp. je „podlamovat“, cílem je „ukazovat na jejich arbitrárnost“
- nová, alternativní, antropologická teorie – antropolog nemůže být lhostejný vůči globálním hnutím, která demaskují nespravedlnost současného světa

Occupy Wall Street Movement – 17. září 2011

<https://www.youtube.com/watch?v=KFOwci6yrSs>

<http://www.ceskatelivize.cz/porady/1097181328-udalosti/211411000101002/video/173191>

Kulturní rozmanitost v budoucnosti

- dnešní svět se „zmenšuje“ a „zkracuje“
- vzniká uniformní globální kultura
- předpoklad vzniku jednotné (globální) kultury vs. předpoklad vzniku větší kulturní rozmanitosti
- stále se udržuje jedinečná kulturní identita některých společností
- v budoucnu snaha objevit dílčí okolnosti, které vedly ke vzniku kulturních změn

**ALTERGLOBALIZAČNÍ
HNUTÍ**

GLOBALIZACE

ETNOGENEZE

**REVITALIZAČNÍ
HNUTÍ**